

ԼԵՎՈՆ ՏԵՐ-ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԻ ԵԼՈՒՅԹԸ ՀԱՆՐԱՀԱՎԱՔՈՒՄ - 01 ՕԳՈՍՏՈՍ 2008

Միբելի հայրենակիցներ,

Կասկած չկա, որ քաղաքանտարկյալների ազատ արձակումն ու մարտի 1-ի ոճրագործության իրական պատասխանատուների բացահայտումը շարունակում են մնալ հասարակությանը հուզող գլխավոր խնդիրները: Սակայն իրենց սրությամբ ու կարեւորությամբ հանդերձ, այդ խնդիրները մեզ չպետք է շեղեն Համաժողովրդական շարժման բուն նպատակներից, որոնք են՝ սահմանադրական կարգի վերականգնումը, լիակատար ժողովրդավարության հաստատումը, իրավական պետության կերտումը եւ տնտեսական զարգացման պայմանների ստեղծումը: Այդ նպատակների իրագործումը նախ եւ առաջ պահանջում է ամենայն անաչառությամբ գնահատել Հայաստանի ներկա մտահոգիչ քաղաքական իրավիճակը եւ փորձել նախանշել այն հաղթահարելու իրատեսական ուղիները, ցանկացած հանգուցալուծման ելակետ ընդունելով երկրին ու ժողովրդին չվնասելու սկզբունքը:

Նորահռչակ նախագահի ու նրա վարչակազմի գործունեության առաջին 100 օրվա ամփոփումը հարմար առիթ է առկա գործընթացներն ըմբռնելու եւ երկրի զարգացման խորքային միտումները վերհանելու համար: Իրավիճակի սպառիչ համապատկերն, իմ կարծիքով, կարելի է ստանալ միայն՝ ետընտրական շրջանում պետական գլխավոր հաստատությունների գործունեությանն առանձին-առանձին անդրադառնալու պարագայում: Եւ այսպես.

Ազգային Ժողով

1999 թ. հոկտեմբերի 27-ի ոճրագործությունից եւ մանավանդ վարչապետ Արամ Սարգսյանի պաշտոնանկությունից հետո Ազգային Ժողովը դադարեց իշխանության երեք անկախ ճյուղերից մեկը լինելուց՝ վերածվելով գործադիր իշխանության, կամ ավելի ճիշտ, հանրապետության նախագահի պարզ կցորդի, որի խնդիրն էր հլու-հնազանդ կատարել վերջինիս հրահանգները, միաձայնությամբ դակել կառավարության ներկայացրած օրենքները եւ ապահովել ավագակապետական վարչախմբի օրենսդրական սպասարկումը: Անցած ինը տարիների ընթացքում Ազգային Ժողովը չի մերժել կառավարության առաջարկած ոչ մի օրինագիծ, չի հաղթահարել նախագահի որեւէ վետո կամ առարկություն, չի ծավալել ոչ մի քաղաքական կամ տնտեսական բանավեճ, հանդես չի եկել կառավարության կամ նախագահի գործունեությանը վերաբերող որեւէ քննադատական հայտարարությամբ: Իսկ եթե նկատի ունենանք, որ պատգամավորների մեծագույն մասը, խախտելով Սահմանադրությունը, իր պարտականությունների կատարմանը՝ զուգընթաց, զբաղվել եւ շարունակում է զբաղվել նաեւ ձեռնարկատիրական գործունեությամբ, այսինքն՝ անձնական շահադիտությամբ կապված է գործադիր իշխանության հետ, ապա լիովին հասկանալի է դառնում, թե ինչու է Ազգային Ժողովը վերածվել ավագակապետության հիմնական բաղադրամասերից մեկի:

Իսկ այժմ տեսնենք, թե Ազգային Ժողովի գործունեության մեջ ինչ է փոխվել նախագահական ընտրություններից եւ մարտիմեկյան իրադարձություններից հետո: Դժբախտաբար՝ ոչինչ: Իսկ եթե, այնուամենայնիվ ինչ-որ բան փոխվել է, ապա միայն դեպի վատը կամ վատթարը: Ազգային Ժողովի պահվածքը դարձել է ավելի ցինիկ, ավելի հախուռն եւ ավելի անօրինական: Բավական է ներկայացնել վերջին շրջանում նրա ընդունած օրենքների եւ որոշումների խայտառակ շարքը

Մարտի 2-ին Ազգային Ժողովը հինգ բոլորի ընթացքում, առանց քննարկման (չհաշված Ժառանգություն խմբակցության առարկությունները), համարյա միաձայն հաստատեց Հանրապետության նախագահի հրամանագիրը Երեւան քաղաքում Արտակարգ դրություն հայտարարելու մասին, բոլորովին հաշվի չառնելով այդ հրամանագրի հակաօրինականությունը, քանի որ մեր երկրում Արտակարգ դրության մասին օրենք գոյություն չունի:

Մարտի 4-ին, նույնպես առանց քննարկման եւ նույնպես համարյա միաձայն (նորից՝ Ժառանգություն խմբակցության դիրքորոշումը չհաշված), Ազգային Ժողովը անձեռնմխելիությունից զրկեց չորս պատգամավորների, նրանց բախտը հանձնելով հանրապետության գլխավոր դատախազի եւ լիովին վարկաբեկված դատական համակարգի կամայականություններին: Դրանով խորհրդարանական մեծամասնությունը ոչ միայն ցուցադրեց իր իսպառ բարոյագրությունը, այլեւ ապացուցեց իրավագիտակցության լիակատար բացակայությունը, չհասկանալով, որ անձեռնմխելիությունը պատգամավորին տրված է հենց նրա համար, որպեսզի վերջինս պաշտպանված լինի քաղաքական հետապնդումից:

Մարտի 17-ին Խորհրդարանն ընդունեց Ժողովներ, հանրահավաքներ, երթեր եւ ցույցեր անցկացնելու մասին ՀՀ օրենքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին օրենքը, որը խստագույն քննադատության ենթարկվեց Եւրոխորհրդին կից Վենետիկյան հանձնաժողովի կողմից, եւ որի անհապաղ վերացման պահանջը մտավ Եւրոխորհրդի Խորհրդարանական վեհաժողովի 1609 բանաձեւի մեջ: Թեեւ հետագայում (հունիսի 11), իբրեւ-թե անսալով նշված պահանջին, Ազգային Ժողովը որոշ կոսմետիկ փոփոխություններ կատարեց այդ օրենքում, բայց դրանից նրա էությունը չփոխվեց: Մասնավորապես դա բացարձակապես չազդեց Երեւանի քաղաքապետարանի վարքագծի վրա, որը կրկնակի փոփոխված օրենքի հիման վրա, շարունակում է մեթոդաբար մերժել հանրահավաքներ անցկացնելու իրազեկման բոլոր դիմումները, ինչը, չգիտես ինչու, ամենեւին չի անհանգստացնում Ազգային Ժողովի հարգարժան եւ օրինապաշտ պատգամավորներին:

Մարտի 20-ին մեր փառապանծ Ազգային Ժողովն ընդունեց եւս մի աշխարհացունց եւ գերկենսական օրենք, որը վերնագրված է Հատուկ պետական պաշտպանության ենթակա անձանց անվտանգության ապահովման մասին ՀՀ օրենքում լրացում եւ փոփոխություն կատարելու մասին: Քանի որ կատարված լրացումն ու փոփոխությունը վերաբերում են նախկին նախագահին թիկնազորից զրկելու կարգին, իսկ նախկին նախագահ ասելով, օրինագծի հեղինակների ու պատգամավորների մտքում պատկերանում էր նվաստ, ապա իրավական առումով եւ ըստ էության ավելի ճիշտ կլիներ այդ օրենքը կոչել Օրենք Լեւոն Տեր-Պետրոսյանի իրավունքները

սահմանափակելու, կամ ըստ ճաշակի՝ նրան կախելու, գնդակահարելու, Լինչի դատաստանի ենթարկելու մասին:

Եւ վերջապէս, հունիսի 16-ին Ազգային Ժողովն ընդունեց՝ 2008 թ. մարտի 10 2-ին Երեւան քաղաքում տեղի ունեցած իրադարձությունների եւ դրանց պատճառների ուսումնասիրության Ազգային Ժողովի Ժամանակավոր հանձնաժողով ստեղծելու մասին դարակազմիկ որոշումը, որը ոչ այլ ինչ, եթե ոչ ողորմելի աճաբարություն չի կարելի անվանել: Եթե կեղծված ընտրությունների եւ մարտիմեկյան ոճրագործության մեղսակիցներից կազմված այդ հանձնաժողովը շուտափույթ կերպով չլուծարվի եւ մոռացության չմատնվի, ապա կասկածից վեր է, որ այն կդառնա հայկական պառլամենտարիզմի ամենախայտառակ էջը:

Այս ամենից հետեւում է, որ Սերժ Սարգսյանի նախագահության շրջանում Ազգային Ժողովի միակ գործը եղել է ժողովրդավարական ազատությունների սահմանափակումը, քաղաքական հետապնդումների արդարացումը եւ մարտիմեկյան ոճրագործության իրական կազմակերպիչների բացահայտման խափանումը: Ազգային Ժողովն, ըստ այդմ, դադարել է կատարել ժողովրդի կամքի արտահայտման եւ օրենսդրական գործունեության իր հիմնական գործառույթը, ինչն անհետաձգելի է դարձնում արտահերթ խորհրդարանական ընտրությունների անցկացումը եւ այդ միջոցով իշխանության կաւորագույն ճյուղերից մեկի անկախության վերականգնումը: Առանց անկախ խորհրդարանի Հայաստանում երբեք օրինականություն, արդարություն, ժողովրդավարություն, ազատ շուկայական տնտեսություն, հակակոռուպցիոն պայքար չի լինի՝ ինչպիսի ճարտասանությամբ էլ հանդէս գան հակառակը պնդողները:

Կառավարություն

Սերժ Սարգսյանի ձեւավորած կառավարությունն իր բնույթով բացարձակապէս չի տարբերվում Ռոբերտ Քոչարյանի վերջին կառավարությունից: Դա նույն կոալիցիոն սկզբունքով կազմված կառավարությունն է, ակնհայտորեն կյանքի կոչված ոչ թէ տնտեսական նկատառումներով, այլ շեշտված քաղաքական նպատակահարմարությամբ: Խորհրդարանի հանրապետական մեծամասնությունը, բոլորովին կարիք չունենալով կոալիցիա կազմելու, այդ քայլին դիմել է երկրում քաղաքական համերաշխության պատրանք ստեղծելու նպատակով, ինչն այնքան անհրաժեշտ է գործող նախագահի կողմից իշխանության յուրացման փաստը քողարկելու եւ մարտիմեկյան ոճրագործության հրեշավորությունը կոծկելու համար: Նույն քաղաքական նպատակահարմարության կամ կոլիսային գործարքի արդյունք է նաեւ վարչապետի թեկնածության ընտրությունը, քանի որ դա, վարչապետի իսկ խոստովանությամբ, տեղի է ունեցել Ռոբերտ Քոչարյանի եւ Սերժ Սարգսյանի համատեղ որոշմամբ:

Կոալիցիոն կառավարություններին բնորոշ բոլոր հայտնի թերությունները զանց առած, ներկա կառավարությունն աչքի է ընկնում նաեւ մի այլ արատավոր առանձնահատկությամբ: Նրանում, ըստ էության, նվազագույնի է հասցված վարչապետի դերը, ինչը մի կողմից բացատրվում է վերջինիս անկուսակցական լինելու, հետեւաբար՝ քաղաքական հենարան չունենալու հանգամանքով, մյուս

կողմից՝ նախարարների ու մարզպետների նշանակման հարցում որոշում կայացնելու իրավագործության բացակայությամբ: Բավական է նշել, որ ներկա կառավարության կազմում վարչապետը կատարել է ընդամենը մեկ նշանակում (Ֆինանսների նախարար), հետևաբար նա նախարարների վրա ազդելու եւ անկախ տնտեսական քաղաքականություն վարելու որեւէ լծակ չունի: Իսկ եթե նկատի ունենանք նաեւ, որ նա ստիպված է գործել Ռոբերտ Քոչարյանի նշանակած կոմիսարի՝ փոխվարչապետ Արմեն Գեորգյանի աչալուրջ հսկողության ներքո, ապա պատկերն, ինչպես ասում են, լիակատար կդառնա:

Այս ամենի պատճառով վարչապետը, ամենաազնիվ մղումներ ունենալու պարագայում անգամ ի վիճակի չէ փոխել իր ենթակայության ոլորտում վերջին տասնամյակում ձեւավորված արատավոր համակարգը, կառավարության, նախարարությունների եւ մարզպետարանների աշխատակազմը մաքրել անբարեխիղճ ու հանցավոր տարրերից, իրական ու արդյունավետ պայքար մղել կոռուպցիայի, հովանավորչության ու խնամփության դեմ, եւ վերջապես, ձեռնարկել հույժ անհրաժեշտություն դարձած համակարգային տնտեսական բարեփոխումների, որոնց մասին բազմաթիվ կառուցողական առաջարկներ են արված ինչպես հայրենի տնտեսագետների, այնպես էլ միջազգային փորձագետների կողմից (մանրամասն տե՛ս Համաշխարհային բանկի ս.թ. հունիսի 3-ին հրապարակված Հայաստանին վերաբերող զեկույցը):

Ուստի ամենեւին զարմանալի չէ, որ նորակազմ կառավարության արտաքուստ բուն թվացող գործունեության մեջ նշված կենսական ուղղություններով որեւէ դրական տեղաշարժ առայժմ չի նկատվում, եթե չհաշվենք վարչապետի երկարաշունչ բարոյախրատական ճառերը եւ կաշառակերության դեմ պայքարի կամ մաքսային ու հարկային ծառայություններում կարգուկանոն հաստատելու ծիծաղելի բեմականացումները, այլ կերպ ասած,՝ ազնիվ աշխատելու միամսյակները: Ծիծաղելի բառը, սակայն, այնքան էլ տեղին չէ, քանի որ նշված համակարգերում թեկուզ ժամանակավոր, թեկուզ ցուցադրական կարգուկանոն հաստատելու կամ վարչարարության խստացման փորձերը, ինչպես միշտ, այս անգամ էլ կոտրվում են մանր ու միջին գործարարների գլխին, մինչ խոշորները, առաջվա պես, շարունակում են շրջանցել մաքսային ու հարկային բոլոր խոչընդոտները, ընդ որում, ոչ առանց նախագահի եւ կառավարության թողտվության: Այս աղաղակող խտրականությունն, ի դեպ, լուրջ խլրտումներ է առաջացրել ոչ միայն մանր ու միջին ձեռնարկատերերի շրջանում, այլեւ բուն իսկ մաքսային եւ հարկային մարմիններում, որոնց աշխատակիցները վրդովված են, որ մի կողմից իրենց ստիպում են աշխատել օրենքով, իսկ մյուս կողմից՝ արգելում են գանձումներ կատարել գործարար աշխարհի արտոնյալ խավերից:

Քանի դեռ չի բացահայտվել Հայաստանի տնտեսական ոլորտում նախկինում կատարված որեւէ խոշոր չարաշահում, քանի դեռ ոչ մի բարձրաստիճան պետական պաշտոնյա կաշառակերության համար չի կանգնել դատարանի առջեւ, քանի դեռ մենաշնորհային արտոնություններով օժտված որեւէ գործարար չի ներգրավվել հարկային դաշտ, եւ քանի դեռ գործադիր իշխանության մարմինները շարունակում են համալրված մնալ հանցագործ եւ վարկաբեկված կադրերով, ժողովուրդը չի կարող հավատ ընծայել կառավարության արտահայտած բարի մտադրություններին ու

Էժանագին քարոզչական հնարքներին: Նոր կառավարության գործունեության միակ շոշափելի արդյունքն, ինչպես տեսանք, առայժմ հարկային բեռի լրացուցիչ ծանրացումն է մանր ու միջին գործարարների ուսերին, ինչն արդեն սպառնում է այդ խավի գոյությանը: Իսկ եթե սրան գումարենք նաև վերջին շրջանում նկատվող աննախադեպ գնաճը, մասնավորապես առաջին անհրաժեշտության ապրանքների՝ սննդամթերքի, հագուստի, բենզինի, դիզվառեղիքի, տրանսպորտի եւ զանազան այլ ծառայությունների թանկացումները, ապա դժվար է խուսափել Սերժ Սարգսյանի ձեռավորած կառավարության 100 օրվա աշխատանքը անբավարար կամ նույնիսկ վրդովեցուցիչ գնահատելու գայթակղությունից:

Իրավապահ համակարգ

Իրավապահ համակարգ ընդհանուր անվան տակ ես նկատի ունեմ Ոստիկանությունը, Ազգային անվտանգության ծառայությունը, Արդարադատության նախարարությունը, Դատախազությունը, Հատուկ քննչական ծառայությունը եւ դատարանները, այսինքն՝ Ռոբերտ Քոչարյանից ժառանգություն մնացած ավագակապետական վարչակարգի ուժային հենարանը: Անցած հինգ ամիսների ընթացքում այս կառույցների հիմնական գործը եղել է ոչ թե իրենց բուն գործառույթների իրականացումը, այն է՝ օրինականության ապահովումն ու հանցագործությունների դեմ պայքարը, այլ Ռոբերտ Քոչարյանի եւ Սերժ Սարգսյանի քաղաքական պատվերի կատարումը, որի նպատակն է ընդդիմության ջախջախումը եւ մարտի 1-ի ոճրագործության կազմակերպիչների պատասխանատվության կոծկումը:

Իսկ որ խոսքն իսկապես վերաբերում է քաղաքական պատվերի առկայությանը, ապացուցվում է ոչ միայն ընթացող խայտառակ դատավարություններով, Երեւանի կենտրոնում իրականացվող շուրջօրյա ոստիկանական պարեկությամբ, Համաժողովրդական շարժման ակտիվիստների նկատմամբ կիրառվող զանգվածային ահաբեկումներով ու հալածանքներով, հանրահավաքների, երթերի ու ցույցերի սիստեմատիկ արգելումներով, այլեւ երկու ապշեցուցիչ պաշտոնական փաստաթղթերով, որոնք այլեւս որեւէ տարակույս չեն թողնում Հայաստանում սանձազերծված լայնածավալ քաղաքական տեռորի վերաբերյալ: Իրավական անբարեխղճության գլուխգործոց հանդիսացող այդ փաստաթղթերից առաջինը Ազգային անվտանգության ծառայության քննչական վարչության ավագ քննիչ, գնդապետ Մ. Մարությանի 2008 թ. փետրվարի 24-ին ընդունած որոշումն է Լեւոն Տեր-Պետրոսյանի եւ մի խումբ անձանց կողմից պետական իշխանությունը յուրացնելու փաստի առթիվ քրեական գործ հարուցելու մասին: Իշխանության յուրացումը որպես կատարված փաստ ներկայացնելու արտուրդից բացի, ուշադրության արժանի է նաև որոշման այն պնդումը, թե իբր քրեական գործը հարուցվել է ԱԱԾ սահմանադրական կարգի պահպանման եւ ահաբեկչության դեմ պայքարի գլխավոր վարչությունից ստացված նյութերի հիման վրա: Թե ինչ նյութերի մասին է խոսքը, անգամ դեպքերից հինգ ամիս անց դեռեւս պարզ չէ, քանի որ այդպիսիք բացակայում են տվյալ որոշման արդյունքում կալանավորված անխտիր բոլոր անձանց գործերում: Դա ինքնաբերաբար նշանակում է, որ այդպիսի նյութեր ընդհանրապես գոյություն չեն ունեցել, եւ Մ. Մարությանի որոշումն ի բնե եղել է հակաօրինական, ծառայելով բոլորովին այլ նպատակի, այն է՝ անհիմն քրեական գործի հարուցմամբ Ռոբերտ

Քոչարյանի կողմից ընդդիմության դեմ ծրագրված հաշվեհարդարի իրավական քողածածկույթի ստեղծմանը:

Հայաստանում մոլեգնող քաղաքական հալածանքների էությունը սպառիչ կերպով բացահայտող հաջորդ պաշտոնական փաստաթուղթը ՀՀ Հատուկ քննչական ծառայության պետ Ա. Միրզոյանի շրջաբերական-հրահանգն է՝ ուղղված հանրապետության բոլոր տարածքային դատախազներին: Այդ փաստաթղթում մասնավորապես դատախազներին հանձնարարվում է.

հայտնաբերել հանրահավաքներին մասնակցած բոլոր անձանց եւ Լ. Տեր-Պետրոսյանի նախընտրական շտաբների պետերին.

պարզել, թե հանրահավաքների ժամանակ ինչ էին խոսում օտարերկրյա պետությունների կողմից ցուցաբերվող աջակցության մասին, հատկապես՝ որ երկրների.

արդյոք հանրահավաքների մասնակիցները չէին գիտակցում, որ անկայուն այս իրավիճակը ձեռնտու է հարեւան պետություններին, ինչպես նաեւ այլ գերատեսչություններին.

արդյոք հանրահավաքների մասնակիցները չէին խոսում Հայաստանից Ռուսաստանի ներկայությունը հանելու օգտին.

հարցաքննել հանրահավաքներին մասնակցած անձանց, ինչպես նաեւ Լ. Տեր-Պետրոսյանի նախընտրական շտաբների պետերի հարեւաններին՝ պարզելու համար.

որտեղ են գտնվել հանրահավաքներին մասնակցած անձինք եւ Լ. Տեր-Պետրոսյանի նախընտրական շտաբների պետերը փետրվարի 20-ից մինչեւ մարտի 2-ը ընկած ժամանակահատվածում.

հանրահավաքներին մասնակցած անձինք հարեւանների շրջանում միտինգներին ներգրավելու քարոզչություն կատարել են, թե՛ ոչ.

ինչպես են նրանք բնութագրվում հարեւանների կողմից, ում հետ են առնչվել նշված ժամանակաշրջանում, ինչ գործողություններ են կատարել.

բնակչության վայրերից վերցնել հանրահավաքներին մասնակցած անձանց, ինչպես նաեւ Լ. Տեր-Պետրոսյանի նախընտրական շտաբների պետերի, նրանց ընտանիքի անդամների վերաբերյալ տեղեկանքներ եւ բնութագրեր.

ստուգել հանրահավաքներին մասնակցած անձանց, ինչպես նաեւ Լ. Տեր-Պետրոսյանի նախընտրական շտաբների պետերի դատվածությունը.

պարզել Լ. Տեր-Պետրոսյանի նախընտրական շտաբների պետերի հեռախոսահամարները, դրանց մուտքային եւ էլքային զանգերը վերծանելու թույլտվություն ստանալու համար համապատասխան միջնորդությամբ դիմել դատարան.

պարզել, թե հանրահավաքներին մասնակցած անձինք, ինչպես նաև Լ. Տեր-Պետրոսյանի նախընտրական շտաբների պետերն ինչ գույք ունեն.

հանրահավաքներին մասնակցած անձանց, ինչպես նաև Լ. Տեր-Պետրոսյանի նախընտրական շտաբների պետերի վերաբերյալ ոստիկանության անձնագրային բաժանմունքներից հանել քաղաքացու անձնագրի ձեռք 1-ի պատճենը.

օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներով պարզել փետրվարի 20-ից մինչև մարտի 2-ը ընկած ժամանակահատվածում մարզերից Երեւան տանող երթուղային եւ տաքսի ավտոմեքենաների այն վարորդներին, ովքեր հանրահավաքներին մասնակցած անձանց իրենց ավտոմեքենաներով տեղափոխել են Երեւան, նրանք ո՛ւմ հետ են եղել, ովքեր են վճարել տեղափոխման վարձը, եւ որտեղ, ի՛նչ են խոսել հանրահավաքների վերաբերյալ:

Ինչ կարելի է ասել իրավաբանական այս հրեշավոր գլուխգործոցի մասին: Սկսենք նրանից, որ հատուկ քննչական ծառայության պետն իրավունք չունեք հանձնարարություն տալ դատախազներին, հետեւաբար նրա կարգադրությունների հիման վրա հայթայթված նյութերը ապացուցողական ուժ չեն կարող ունենալ դատարանում: Երկրորդ, ՀՔԾ-ի պետի վերը թվարկված բոլոր 14 հանձնարարություններն էլ ունեն ակնհայտ քաղաքական ուղղվածություն, քանի որ վերաբերում են քրեորեն ոչ հետապնդելի գործողությունների՝ մասնակցություն հանրահավաքներին, կարծիքի արտահայտում, նախընտրական քարոզչություն, ուղեւորների տեղափոխում եւ այլն: Երրորդ, ՀՔԾ-ի պետը դատախազներին դրդում է կատարել բացահայտ հակաօրինական գործողություններ՝ կոնկրետ օպերատիվ տվյալներով չհիմնավորված զանգվածային գաղտնալսումների իրականացում, Շարժման ակտիվիստների ընտանիքի անդամների եւ հարեւանների ահաբեկում, նրանց գույքի վերաբերյալ տեղեկությունների հայթայթում, հանրահավաքների մասնակիցներին տեղափոխող վարորդների հարցաքննում եւ այլն: Եւ չորրորդ, որն ամենաարտառոցն ու սոսկալին է, խնդրո առարկա շրջաբերականում փաստորեն կասկածյալ են դիտվում ընդդիմության թեկնածուի ընտրարշավի բոլոր ակտիվիստները, շտաբների պետերը, Շարժման կազմակերպած հանրահավաքների բոլոր մասնակիցներն ու նրանց ընտանիքի անդամները, այսինքն՝ շուրջ մեկ միլիոն մարդ: Մա ցույց է տալիս, որ մենք իրականում գործ ունենք այլախոհության դեմ ուղղված մի այնպիսի տոտալ քաղաքական հետապնդման ծրագրի հետ, որին կնախանձեին անգամ Ստալինը կամ Չաուշեսկուն:

Ես արդեն երկրորդ անգամ եմ այսպես հանգամանորեն անդրադառնում տվյալ պերճախոս փաստաթղթին, ինչը բացատրվում է նրա բացառիկ կարեւորությամբ, քանի որ այն՝ մի կողմից անառարկելիորեն ապացուցում է ընդդիմության լիակատար ջախջախմանը միտված լայնածավալ հալածանքների քաղաքական դրդապատճառը, իսկ մյուս կողմից՝ վերհանում Հայաստանի ներկա իշխանությունների իրավագիտակցության մակարդակը: Ամենեւին զարմանալի չէ, որ փաստաթղթի հրապարակումից հետո անգամ նրա հեղինակը շարունակում է վարել իր պաշտոնը, իսկ սահմանադրական կարգի երաշխավորը հանդիսացող ինքնահռչակ նախագահը չի շտապում վերաբերմունք արտահայտել այս աղաղակող փաստի նկատմամբ:

Ցանկացած նորմալ երկրում նման փաստաթղթի հրապարակումը կառավարության տապալման կամ նախագահի պաշտոնանկության պատճառ կարող էր դառնալ:

Ուստի ժամանակն է, որ աշխարհը դադարի հիանալ Հայաստանում իրականացող սահմանադրական եւ օրենսդրական բարեփոխումներով, մեր իշխանավորների բարեկիրթ ժպիտներով եւ ժողովրդավարության խորացման վերաբերյալ տված կեղծ հավաստիացումներով: Ժամանակն է, որ յուրաքանչյուր ոք վերջապես հասկանա, որ Հայաստանի սահմանադրությունը, ներկա իշխանությունների իրավագիտակցությունն ու գործելակերպի հիմքը հանրապետության Հատուկ քննչական ծառայության պետի հեղինակած այս տխրահռչակ փաստաթուղթն է: Ի դեպ, նկատի ունենալով փաստաթղթի չափազանց մեծ ճանաչողական արժեքը, Եւրոխորհրդի Խորհրդարանական վեհաժողովի նախագահի հետ հանդիպման ժամանակ ես խնդրեցի այն փորձագիտական քննության ուղարկել Վենետիկի հանձնաժողով, ինչը նա սիրահոժար կերպով խոստացավ կատարել:

Ողբերգություն պետք է համարել այն, որ ներկա իշխանությունները իրենց այսրոպեական խնդիրները լուծելու, այն է՝ ընտրակեղծիքները թաքցնելու եւ մարտի 1-ի ոճրագործության բացահայտումը խափանելու դիտավորությամբ, մի քանի ամիսների ընթացքում վերջնականապես ապականեցին ողջ դատական համակարգը: Դատարանները, որոնք մինչ այդ էլ աչքի չէին ընկնում անկախությամբ ու անաչառությամբ, այսօր պարզապես վերածվել են վարչախմբի հանցանքները կոծկելու եւ ընդդիմության դեմ գործ սարքելու նպատակին ծառայող կույր գործիքի, ինչը հասարակության մեջ մեռցնում է նրանց նկատմամբ վստահության վերջին նշույլն անգամ: Կարծում եմ, որեւէ մեկին ապացուցելու կարիք չկա, որ սա չափազանց մահողիչ եւ վտանգավոր երեւույթ է՝ թե՛ պետության բնականոն կենսագործունեության, թե՛ նրա ապագայի համար: Նույնիսկ ստալինյան մարդակեր բռնապետությունը, ընդհանուր իրավասության դատարանները չհեղինակագրկելու ու չվարկաբեկելու նպատակով, քաղաքական բնույթի գործերը քննում էր հատուկ տրիբունալներում: Դատարանների անկախությունը սուկ իրավական հարց չէ, այլ ունի լրջագույն քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական եւ հոգեբանական նշանակություն: Եթե չկա անկախ եւ վստահություն ներշնչող դատարան, որեւէ պետություն չի կարող իրավական, ժողովրդավարական ու արդար ճանաչվել: Եթե չկա անկախ եւ վստահություն ներշնչող դատարան, որեւէ պետության մեջ կոռուպցիան, հանցագործությունը, անպատժելիությունը, սոցիալական անարդարությունը չեն կարող չծաղկել:

Դատական համակարգի վիճակը գնահատելիս, ցավով պետք է արձանագրել, որ իր բարձրության վրա չի գտնվում նաեւ Սահմանադրական դատարանը, որն իր վեհագույն կարգավիճակով պարտավոր էր լինել համակարգի բացարձակ հեղինակությունը: Մա նշելով, ես ամենեւին նկատի չունեմ անցած նախագահական ընտրությունների վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի ընդունած որոշումը: Մարդկայնորեն հասկանում եմ, որ Արտակարգ դրության պայմաններում եւ Ազգային անվտանգության ծառայության աշխատակիցների ավտոմատների փողերի ներքո նա այլ վճիռ չէր կարող կայացնել: Ինձ մտահոգողը միայն այն է, որ Սահմանադրական դատարանը, ոտնահարելով արդարադատության սկզբունքը, փոքրոգաբար խուսափեց եզրակացություն տալ իմ ներկայացրած երկու փաստարկների

վերաբերյալ, այսինքն՝ կա՛մ ընդունել, կա՛մ հերքել դրանք: (Հիշեցնեմ, որ դրանցից մեկն այն էր, որ որպես նախագահի թեկնածու գրանցված վարչապետը պարտավոր էր դադարեցնել իր պաշտոնավարությունը, իսկ մյուսը՝ որ Սահմանադրական դատարանը չէր կարող նախագահական ընտրության արդյունքներին վերաբերող հարցը քննել Արտակարգ դրության պայմաններում): Ուզում եմ տեղեկացնել, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից հայցվորի նկատմամբ արդարադատություն չկիրառելու այս աղադակող փաստն է, ահա, որ դառնալու է Երոդդատարանին ուղղված իմ դիմումի հիմքը:

Տեղական ինքնակառավարում

Օրենսդիր եւ դատական իշխանությունների անկախության վերացումից բացի՝ անցած տասը տարիների բնորոշ երեւույթներից էր նաեւ տեղական ինքնակառավարման մարմինների՝ մասնավորապես քաղաքապետարանների եւ Երեւանի թաղապետարանների քրեականացումը: Այդ մարմինների ղեկավար օղակներում, չնչին բացառությամբ, ընտրվում կամ նշանակվում էին իրենց հակաօրինական գործողություններով, բարոյագրկությամբ եւ քրեական հակումներով աչքի ընկած մարդիկ, որոնց միակ արժանիքը՝ անսահման հավատարմությունն ու նվիրվածությունն էր գործող վարչախմբին: Նշված արժանիքի՝ անհրաժեշտությունը մասնավորապես ծագում էր նախագահական եւ խորհրդարանական ընտրությունների ժամանակ, երբ տեղական ինքնակառավարման մարմինները դրսեւորում էին վարչախմբի գլխավոր հենարանը լինելու իրենց էությունը: Նրանց վրա էր դրված տեղամասային հանձնաժողովները հուսալի անդամներով համալրելու, ոստիկանության ու քրեական տարրերի օգնությամբ անցանկալի թեկնածուների կողմնակիցներին ահաբեկելու, ընդդիմության միջոցառումները վիժեցնելու, ընտրակաշառք բաժանելու եւ քվեարկության օրը բռնություններ կիրառելու պատասխանատու գործը: Դրա ակնատեսը մենք եղանք նաեւ վերջին նախագահական ընտրություններում, որոնցում իրենց հակաօրինական ու բռնի գործողություններով հատկապես աչքի ընկան՝ Գյումրու, Վանաձորի, Արտաշատի, Գորիսի, Չարենցավանի, Աբովյանի, Սպիտակի, Ալավերդու քաղաքապետերը, Երեւանի Էրեբունի, Կենտրոն, Արաբկիր, Աջափնյակ, Քանաքեռ-Զեյթուն, Մալաթիա-Սեբաստիա համայնքների թաղապետերը, ինչպես նաեւ հարյուրավոր գյուղապետեր, որոնց գործընկերներից շատերը, սակայն, ի պատիվ իրենց, թույլ չտվեցին բռնանալ ժողովրդի կամքի արտահայտության վրա:

Բնականաբար, այսպիսի անգնահատելի ծառայությունը շոայլորեն փոխհատուցվում է վարչախմբի կողմից, որն աչք է փակում տեղական ինքնակառավարման մարմինների ղեկավարների ապօրինի որոշումների, տնտեսական չարաշահումների, վարչական կամայականությունների եւ նույնիսկ ծանր հանցագործությունների վրա: Այսինքն՝ վարչախմբի եւ տեղական ինքնակառավարման մարմինների միջեւ ստեղծվել է փոխպարտավորությունների եւ փոխհատուցումների վրա հիմնված մի կայուն եւ անթափանցիկ շրջանակ, որի խնդիրը եղել է մնում է Հայաստանի ներկա հանցավոր իշխանությունների վերարտադրության եւ տեւականության ապահովումը:

Սերժ Սարգսյանի նախագահության՝ առաջին ամիսների ընթացքում տեղական

ինքնակառավարման բնագավառում տիրող վիճակն ու բարքերն ամենեւին չեն փոխվել, ինչի վկայությունն են, մասնավորապես, հանրապետության տարբեր համայնքներում ընթացող մասնակի ընտրությունները: Ոստիկանական եւ հարկային տեռորը, ընդդիմության թեկնածուների նկատմամբ կիրառվող խտրականությունը, միակողմանի քարոզչությունը եւ մանավանդ ընտրակաշառքը շարունակում են մնալ իշխանությունների հովանավորությունը վայելող թեկնածուների զինանոցը: Ուստի զարմանալի չէ, որ այդպիսի մեթոդներով անցկացվող ընտրություններում, առանց բացառության, հաղթող են դուրս գալիս կա՛մ նախկին քաղաքապետերն ու թաղապետերը, կա՛մ էլ՝ նրանց նմանները:

Բայց սա հարցի միայն մի կողմն է: Կա նաեւ սահմանադրականության հետ կապված խնդիր, որը, մասնավորապես, վերաբերում է Երեւանում անցկացվող թաղապետերի ընտրություններին: Ըստ Սահմանադրության 117.12 հոդվածի՝ Սահմանադրության ընդունումից հետո՝ ոչ ուշ, քան երկու տարվա ընթացքում Երեւան քաղաքում տեղական ինքնակառավարման մարմինները պետք է կազմավորված լինեին նոր օրենքի հիման վրա: Այդ ժամկետը լրացել է անցյալ տարվա նոյեմբերի 27-ին, ինչը նշանակում է, որ ավելի քան ութ ամիս է արդեն, որ Երեւանի ինքնակառավարման մարմինները լեգիտիմ չեն, իսկ թաղապետերի ընթացող ընտրությունները՝ հակասահմանադրական: Ի՞նչն է Սահմանադրության այսպիսի բացահայտ ու կոպիտ խախտման եւ նոր օրենքի ընդունման ու գործադրման ձգձգման պատճառը: Այն թաքնված է Սահմանադրության 108 հոդվածում, որի համաձայն՝ Երեւանի քաղաքապետի պաշտոնն այլեւս ոչ թե նշանակովի, այլ ընտրովի է: Իշխանությունները պարզապես վախենում են հասարակության կողմից բացարձակապես մերժված ներկա վիճակում անցկացնել այդ ընտրությունները, նկատի ունենալով, որ Երեւանում ապրում է հանրապետության բնակչության մեկ երրորդը, այն էլ՝ քաղաքականապես նրա ամենաակտիվ մասը:

Սակայն եթե գործադիր իշխանության նման դիրքորոշումը գոնե մարդկայնորեն հասկանալի է, ապա միանգամայն վրդովեցուցիչ է այս հարցում Ազգային ժողովի, Սահմանադրական դատարանի, ինչպես նաեւ միջազգային կազմակերպությունների դրսեւորած անտարբեր կեցվածքը: Համաժողովրդական շարժումը բազմիցս հայտարարել է, որ պատրաստ է մասնակցել Երեւանի քաղաքապետի ընտրությանը, դա դիտելով ոչ միայն որպես Սահմանադրության պահանջի իրագործման արտահայտություն, այլեւ որպես իշխանությունների եւ հասարակության միջև առկա լարվածությունը քաղաքական գործընթացի հուն տեղափոխելու միջոց:

Մերժ Սարգսյանի դերը

Հարց կարող է առաջանալ, թե որքանով է պետական գլխավոր հաստատությունների գործունեության վերը կատարված քննությունը վերաբերում Մերժ Սարգսյանի 100 օրվա իշխանավարության գնահատականին: Վերաբերում է ուղղակի եւ անմիջականորեն, քանի որ Սահմանադրության 49 հոդվածի համաձայն՝ Հանրապետության նախագահը հետեւում է Սահմանադրության պահպանմանը, ապահովում է օրենսդիր, գործադիր եւ դատական իշխանությունների բնականոն գործունեությունը: Իսկ դա նշանակում է, որ նախագահն անձնապես պատասխանատու է պետական բոլոր կառույցների գործունեության համար, եթե,

իհարկե, նա կարդացել է Սահմանադրության մեջբերված հոդվածը, ինչը նրա կատարած առաջին քայլերից ամենեւին չի երեւում:

Թե՛ Ազգային Ժողովը, թե՛ կառավարությունը, թե՛ իրավապահ համակարգը, թե՛ տեղական ինքնակառավարման մարմինները, ինչպես տեսանք, զբաղվում են ամեն ինչով, բայց ոչ իրենց անմիջական պարտականությունների կատարմամբ: Դրա հետեւանքով լրիվ բարձիթողի են մատնված արդյունավետ օրենսդրական գործունեության, տնտեսական բարեփոխումների իրականացման, արդյունաբերության եւ արտահանման խթանման, բնակչության սոցիալական վիճակի բարելավման, գործարարների համար հավասար պայմանների ստեղծման, հանցագործությունների դեմ պայքարի, կոռուպցիայի եւ պետական ռեկետի վերացման, հակամենաշնորհային միջոցների կիրառման, գնաճի եւ դրամի արհեստական արժեւորման սանձահարման, ժողովրդավարական ազատությունների ապահովման, մարդու իրավունքների պաշտպանության, ժողովրդագրական աղետի կանխման, բնապահպանական նորմերի կատարման, կրթության, գիտության, մշակույթի եւ առողջապահության բնագավառների զարգացման հույժ կենսական ու հրատապ խնդիրները:

Իսկ թե ինչով է զբաղված օրենսդիր, գործադիր եւ դատական իշխանությունների բնականոն գործունեությունն ապահովողը՝ պարզ չէ: Ավելի ճիշտ, նա բոլորովին այլ պատկերացում ունի իշխանության տարբեր ճյուղերի բնականոն գործունեության մասին, որը ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ Ռոբերտ Քոչարյանի օրոք ձեւավորված ավագակապետական համակարգի պահպանումը: Համենայն դեպս, կեղծ ժպիտները, դատարկ հավաստիացումները եւ վարչարարական աճպարարությունները չհաշված, նրա կատարած կամ չկատարած բոլոր քայլերը հակառակը չեն վկայում: Առայժմ չկա որեւէ նշան, որ նա մտադիր կամ ունակ է կազմաքանդել այդ գերարատավոր համակարգը եւ պետությունը ծառայեցնել երկրի զարգացման ու ժողովրդի բարօրության վեհագույն նպատակներին:

Թե ինչպիսի մեծագործություններով է աչքի ընկել կամ ինչ քայլեր է կատարել Սերժ Սարգսյանը իր նախագահության առաջին 100 օրերի ընթացքում, այդ մասին ես մանրամասնորեն խոսել եմ հուլիսի 4-ի հանրահավաքում ունեցած իմ ելույթում: Ուստի ձեզ չձանձրացնելու համար խուսափելով դրանց կրկնությունից, ես կբավարարվեմ միայն մի քանի ընդհանուր գնահատականներով:

Միակ բանը, որ այդ ընթացքում Սերժ Սարգսյանը լավ է կատարել՝ ժողովրդավարական ազատությունների էլ ավելի սահմանափակումն է եւ մարդու իրավունքների հետեւողական ոտնահարումը, ինչի հետեւանքով վարչախմբի եւ հասարակության միջեւ գոյացած լարվածությունը հասել է իր գագաթնակետին: Մեծագույն տաղանդ էր պետք այդքան կարճ ժամկետում համարյա ողջ ժողովրդին իր դեմ տրամադրելու համար: Իր վերջին ասուլիսում Սարգսյանն իրավացիորեն նշեց, որ ինքը երկխոսության խնդիր ունի ոչ թե ընդդիմության առաջնորդի, այլ հասարակության ետ: Փառք Աստծու, որ նա վերջապես հասկացել է այս պարզ ճշմարտությունը: Սակայն ցավալի է, որ հասարակության հետ երկխոսությունը նա միանգամայն յուրովի է պատկերացնում, այն է՝ մահակների, ոստիկանական եւ հարկային տեռորի, հանրահավաքների ու ցույցերի արգելման, զանգվածային

ահաբեկումների ու ձերբակալությունների միջոցով:

Սարգսյանն այնքան համոզված է իր ճշմարտացիության մեջ, որ այսուհետև եւս մտադիր չէ քայլեր ձեռնարկել հասարակության հետ հաշտվելու ուղղությամբ, այն է՝ ազատ արձակել բոլոր քաղաքանտարկյալներին եւ բացահայտել մարտի 1-ի ոճրագործության բուն կատարողներին ու կազմակերպիչներին: Դրա վկայությունն է վերը հիշատակված ասուլիսում հնչած եւս մի ուշագրավ միտք, այն է՝ Եթե մինչև հունվար Եւրոխորհրդի Խորհրդարանական Վեհաժողովի պահանջներից մեկը չկատարվի, ջրհեղեղ չի լինի: Հատկանշական է, որ Սարգսյանը չի վիճարկում Վեհաժողովի պահանջների արդարացիությունը, չի առարկում դրանց հիմնավորվածության դեմ, այլ վոյինաբար հռիտրտում. Չենք կատարի, եւ վերջ: Եթե մինչ այժմ Հայաստանի իշխանությունները կիսատ-պռատ քայլերով ու էժանագին աճպարարություններով Վեհաժողովի առաջ ձեւացնում էին, թե իբր լրջորեն են վերաբերվում նրա պահանջներին, ապա այժմ ցինիկաբար հայտարարում են, որ չեն պատրաստվում կատարել դրանք: Սա ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ միջազգային հանրությանն ու մեր հասարակությանը նետված լկտի մարտահրավեր: Սարգսյանն, այսպիսով, դրսևորում է ոչ թե երկրի նախագահի, այլ իրավիճակի լրջությունն ու հասարակության հետ իրական երկխոսության անհրաժեշտությունը չգիտակցող բռնապետի պահվածք:

Զգիտեմ, թե ինչպիսին կլինի միջազգային հանրության հակազդեցությունն այդ մարտահրավերին, սակայն Հայաստանի հասարակության արձագանքը որեւէ կասկած չի հարուցում, այն է՝ վճռականորեն շարունակել համաժողովրդական պայքարը եւ այսօրվանից Շարժման գլխավոր կարգախոսը դարձնել Սերժ Սարգսյանի հրաժարականն ու արտահերթ նախագահական ընտրությունների անցկացումը: Հրաժարականի պահանջը հիմնված է ոչ թե ընդհանուր գնահատականների, այլ Սերժ Սարգսյանին ներկայացվող կոնկրետ մեղադրանքների վրա, որոնք են.

Կեղծված ընտրությունների միջոցով իշխանության յուրացում.

Մեղսակցություն մարտի 1-ի ոճրագործությանը.

Այդ ոճրագործության բացահայտման խափանում.

Կառավարման ավագակապետական համակարգի ստեղծում.

Իշխանության մարմինների քրեականացում:

***

Իսկ այժմ, մի քանի խոսք Համաժողովրդական շարժման առջև կանգնած առաջիկա խնդիրների մասին: Վերլուծելով ներկա իրավիճակը եւ նպատակ դնելով սեպտեմբեր ամսին հասնելու հասարակության քաղաքական ակտիվության բարձրակետին, Շարժման կենտրոնը գտնում է, որ այս պահին նախ՝ անհրաժեշտ է, չնայած անտանելի շոգին, ոչ մի վայրկյան չդադարեցնել կամ չթուլացնել զանգվածային ու ոչ զանգվածային միջոցառումները, եւ երկրորդ՝ վերջապես կյանքի կոչել Հայ Ազգային

Կոնգրեսի ստեղծման հասունացած գաղափարը, այն դիտելով որպես ժողովրդի ինքնակազմակերպման եւ ինքնակառավարման գործնական մեխանիզմ:
Ուրախությամբ ուզում եմ ձեզ տեղեկացնել, որ այժմ դուք մասնակիցն ու
ականատեսն եք դառնալու մի նշանակալի պատմական իրադարձության՝ Հայ
Ազգային Կոնգրեսի հիմնադրման հանդիսավոր արարողությանը: Մինչ այդ, սակայն,
թույլ տվեք ընթերցել Համաժողովրդական շարժումը ներկայացնող
կուսակցությունների միջեւ համաձայնեցված հռչակագիրը, որից հետո, ձեր աչքերի
առջեւ, տեղի կունենա նրա պաշտոնական ստորագրումը: